

17 Psykopatens offer

Djävulen kastar inte sten efter sparvar

Fem år innan Ernst von Feuchtersleben myntade termen psykopati förmanade Thackeray (1840) sina medmänniskor med några hårda rader att se sig för och tänka själva: "Såsom naturen givit varje man en näsa och egna ögon, gav hon honom också en egen karaktär, och ändå måste vi, O dåraktiga ras!, göra vårt allra bästa för att apa efter en eller par av våra grannar, vars idéer inte passar oss bättre än deras byxor!, men det dumma djuret blir aldrig nöjt, försöker alltid anpassa sig till någon annan form, vill förneka sin egen identitet, och har inte modet att uttala sina egna tankar".¹

Men, mer eller mindre vem som helst kan bli ett offer om grannen är en psykopat. Men det beror på; det finns olika sorters psykopater. Jag diskuterar inte här de våldsamma psykopaterna som till oproportionerligt stor del befolkar våra fängelser och ungdomsvårdsskolor. Jag tänker beskriva vad som utövas av de vi kan kalla vardagspsykopater, de "ännu ej dömda", såväl aktiva som passiva psykopater, strulpellar och de (alltför) omtänksamma.

Väl framme i den trygga positionen tränger sig ändå psykopatens bakomliggande personlighetsdrag igenom. Kanske först och tydligast märks det när psykopatens partner försöker möta de vanliga vardagsproblemen. En psykopat undviker regler, principer och överenskommelser för hur ett förhållande ska utvecklas och vårdas. "Problem? Jag har inga problem. Skulle det uppstå några så löser vi dem då". "Litar du inte på mig?" "Det där har vi redan diskuterat". En "orolig" partner möter ingen större förståelse – ja, egentligen ingen alls.

Media har ibland artiklar om personal inom psykiatri som gett sig av med psykopatiska patienter. Alla de berömda forskarna som studerat psykopati har själva blivit lurade många gånger. Robert Hare (1993) har berättat hur en medlem av hans forskargrupp under studiet av en psykopat i fängelse blev så till den grad vilseförd att han lånade ut sina bilnycklar till denne inlåste och redan diagnostiserade psykopat. Robert Hare medger att också han blivit lurad av psykopater.² Men vissa personligheter förefaller lättare bli föremål för deras intresse. Psykopater upptäcker skickligt andras behov. I första hand alla de som vill ha roligt och söker spänning, dvs. de som själva till stor del är lika tomma som psykopaten. I nästa led står de naiva, de trygghetstörstade – särskilt om de har pengar, sociala kontaktnät, ett fördelaktigt utseende eller andra "omsättningsbara tillgångar". Robert Hare (1993) kommenterade William Marchs "The Bad Seed" från 1954 på följande sätt: "Goda människor är sällan misstänksamma: de kan inte föreställa sig att andra gör saker som de själva inte är kapabla till; vanligen accepterar de den odramatiska lösningen och låter det hela förbli vid det. Dessutom föreställer de sig att en psykopat ska se lika monstruös ut som han är på insidan, något som är så långt ifrån sanningen som man kan komma... Dessa verklighetens monster betar sig än mer normalt än andra människor; de uppvisar en bild av dygden som ser bättre ut än dygden själv – ungefär som en rosenknopp av vax eller ett pæron av plast som för ögat ser mer perfekt ut än det inte så perfekta originalet, än bättre än vad man egentligen skulle kunna föreställa sig."

¹ »Now, as Nature made every man with a nose and eyes of his own, she gave him a character of his own too; and yet we, O foolish race! must do our very best to ape some or two of our neighbors, whose ideas fit us no more than their breeches!, but the silly animal is never content, is ever trying to fit itself into another shape, wants to deny its own identity, and has not the courage to utter its own thoughts."

² Ja, det lär finns undantag. Psykiatriprofessorn Sten Levander svarade på en fråga i SvD 1999-06-09: - Har du aldrig själv blivit lurad? "Nej, aldrig. Jag är för elak."

Många är de med till en början goda ekonomiska tillgångar, som efter en tid finner att det mesta är borta, "utlånat" eller snabbt delat med psykopaten. Men det handlar inte alltid om pengar.

Hur går det till?

Människans behov och önsningar kan uppfyllas av en relativt tom människa som accepterar att vara projektionsobjekt.

Okänd författare.

Om nu så många som 4-5 % i befolkningen är psykopater så har vi alla mött många. Men det är ju långt ifrån alltid man hamnar i någon närmare kontakt med varje människa man träffar. Hur hamnar en vanlig människa under en psykopats kontroll? Hur blir människor förförda? Hur, mer i detalj, ser de olika komponenterna och faserna ut?

Det är nog så att många gånger behöver en psykopat inte göra någonting alls för att andra ska hamna under hans eller hennes kontroll. Jag tror att många människor helt enkelt överlämnar sig själva till en förvånad psykopat, som sedan inte tvekar att använda sig av situationen med sitt skuldbefriande "Om du insisterar så...".

Psykopater är .... på ett annat sätt

One may smile, and smile, and be a villain!³
Shakespeare, Hamlet.

Som Shakespeare skrev, bara för att den vi möter ler, är inte allt på den säkra sidan. De människor vi tycker saknar social kompetens, de introverta, Asperger, autister, de sakligt surmulna är betydligt tryggare för oss att umgås med än de som ständigt ler. Men kanske inte lika roliga, om nu man inte gillar humor av det stillsamma slaget.

Normala, vanliga människor delar ett gemensamt värde- eller socialt regelsystem och tolkar vardagens händelser utifrån detta systems skrivna och oskrivna lagar. Men vissa människor är från vår synpunkt sett skadade och har en funktionsnedsättning – eller är bara annorlunda om man så vill. De följer inte allmänna lagar och normer, trots att de känner till dessa likaväl som andra. Istället söker psykopaten sina vägar, ofta under falsk flagg, dvs. han sänder medvetet – eller automatiskt oavsiktligt – ut falska signaler om vem han är, varifrån han kommer och vad han vill. För vanliga människor blir han svår att förstå därför att han är så annorlunda, fräsch och spännande... Några känner nog ändå att "det är något som inte stämmer", men vad? Den frågan blir hängande i luften, vanligen tills det är för sent. När man möter en psykopat och blir förvirrad, eftersom man inte förstår, letar man förtvivlat och förgäves efter förklaringar till hans/hennes sätt i de beteendepertoarer man är van att leta i.⁴ De som på djupet kan

³ "Man kan le, och le, och vara en skurk".

⁴ Människor försöker följa de regler de lärt sig i förhoppning att då ska allt gå bra. Men ibland hjälper det ändå inte. "Jag gick ju på dom vita strecken .. ju!" (Kommentar från gipsad 10-årig pojke i en film om trafiksäkerhet).

förstå är dels de människor som faktiskt råkat ut för en psykopat – på nära håll och under en längre tid, dels vissa forskare. "Vanliga människor" letar efter förklaringar hos sig själva när de inte kan förstå psykopaten som han är. "Jag måste ha gjort något fel ....". En uppfattning som med eftertryck understöds av psykopaten där på andra sidan köksbordet eller skrivbordet.

Den auktoritära personligheten

Olika argument har framförts om hur personligheter som kan beskrivas som auktoritära lättare föll offer i en politiskt överväldigande situation präglad av fysiskt, psykiskt och ekonomiskt våld.⁵ De har varit tidiga och ovanliga exempel på försök att tillämpa psykoanalys på aktuella politiska händelser.⁶ Fromm menade att vissa personer, som t ex auktoritära personligheter, har lättare att underordna sig. Fromms och Adornos resonemang förefaller särskilt tillämpbara på de personer som arbetar för hänsynslösa affärsmän och politiska diktatorer. Den som redan är van att underordna sig blir således lättare offer för en psykopat. Jag återkommer till det nedan i min Pseudopsykopati 2 och 3.

De duktiga och de oskyldiga lockar fram den destruktiva aspekten hos psykopaten

Fromm har även skrivit om "den destruktiva hållningen", en annan av de tre försvarsmekanismer han presenterade i sin bok. Den destruktives mål blir att förintä sitt objekt, dvs. den andre. Den destruktiva hållningen är grundad på oförmågan att uthärda egen maktlöshet och isolering i förhållande till världen utanför jaget. Den destruktive personen söker därför befria sig från den känslan genom att förgöra andra. Visserligen förblir man, om man lyckas tillintetgöra andra, ensam och isolerad, men man kommer att leva i "splendid isolation" där man inte kan krossas av överväldigande makter hos människor eller ting utanför sig. Att ödelägga världen är det sista desperata försöket att rädda sig från att krossas av den. Fromm fortsatte: "Sadismen vill införliva sitt föremål med sig; destruktiviteten vill tillintetgöra det. Sadismen tenderar att stärka den till atom förvandlade individen genom makt över denne; den destruktiva hållningen genom att avlägsna allt hot utifrån". Melanie Klein (1975) skrev: "Psykopater genomför vanligen sitt förringande av andra människor av två skäl: dels för att bevara sin känsla av grandiositet eller känslan av att vara större än livet självt, dels för att reparera upplevda förolämpningar eller känslomässiga sår genom att slå tillbaka mot dem som de håller för ansvariga. Detta återkommande förringande av andra blir något som kan variera från verbala förolämpningar till seriemord, syftar till att minska avunden".

Robert Hare skrev på ett liknande sätt att en psykopat kan dras till kvinnor av högre status, till kvinnor som representerar det han skulle vilja vara. Men, när han är färdig med henne kommer han att förstöra och förödmjuka henne därför att han vet att han aldrig kan bli det hon är. Om hon inte kan ägas, då måste hon förstöras eller skadas så mycket att hon inte längre är värd att äga. Av samma skäl har det sagts att en psykopat siktar in sig på andra som förefaller oskyldiga, eftersom psykopaten själv aldrig kan bli oskyldig. Därför vill han förstöra oskulden hos andra; i parallell med Erich Fromms begrepp destruktivitet som flyktmekanism. En helt annan orsak till samma beteende kan vara den *generaliserade hämnden*, dvs. alla som delar en egenskap med den/de som en gång skadat personen blir utsatt för hämnd. Hämndens syfte är att "återupprätta balansen". En sådan "gemensam egenskap" kan vara kön.⁷ Andra kan vara att man är polisman eller arbetar inom psykiatrin.

5 i Erich Fromms bok "Flykten från friheten", 1943, 1987 och i Adorno m fl 1950, 1983.

6 Fromm och Adorno sökte analysera nazismen. Adorno försökte mycket mer med sina 10 000 publicerade sidor. Men redan Freud blev så djupt påverkad av första världskriget att det sägs ha stimulerat honom till att introducera begreppet Dödsdriften.

7 Jämför Stieg Larssons (2006) "Män som hatar kvinnor". Norstedts.

Psykopaten som social ingenjör

Följande exempel ges för att visa hur lätt det är för psykopater – och andra – att lura godtrogna offer. Inom datorbranschen finns ett uttryck "phising" eller "phishing" (password harvesting fishing) som betyder konsten att lura av andra människor lösenord, känslig information och olika typer av persondata. Man kan alternativt tala om "social engineering" (social ingenjörskonst). Detta görs genom att man på ett trovärdigt sätt framställer sig vara i ett legitimt behov av dessa uppgifter. En annan form utgörs av "vishing" där kontoinnehavare rings upp via sin fasta telefon och luras genom "spoofing", dvs. det nummer offret ser på sin nummerpresentation har ändrats till vederbörandes banks telefonnummer. Under Infosecurity Europes konferens, april 2003, berättade Johan Leyden att 90 % av de anställda vid Londons Waterloo Station kunde förmås lämna ut sina lösenord i utbyte mot en gratis penna. Året före hade 65 % av samma anställda lurats på samma sätt. Männerna var något mer lättlurade än kvinnorna. Två år senare (2005-04-27) kunde man i tidningen Computer Sweden läsa om hur 35 % av tjänstemännen inom det amerikanska skatteverket, IRS, kunde förmås lämna ut användarnamn och lösenord till en okänd person som ringde upp och uppgav sig arbeta på företagets supportavdelning. Några misstänksamma frågade sin chef om det lämpliga i detta, men fick klartecken av denne. Infosecurity Europe intervjuade anställda på IRS där en av frågorna löd: Vilket är ditt lösenord? 75 % besvarade omedelbart den frågan. Av dem som inte ville svara besvarade ytterligare 15 % frågan efter några tämligen enkla åtgärder utifrån social ingenjörskonst. Ett av intervjuoffren, en hög chef, vägrade först svara på den frågan, men berättade senare att lösenordet utgjordes av hans dotters förnamn. När intervjuaren senare frågade vilket dotterns förnamn var, berättade han det. Men problemet finns även i Sverige år 2010. En undersökning av datortidningen "PC för Alla" visade att 23 av 34, alltså cirka 67 procent, välvilligt gav bort sitt mest använda lösenord.⁸ Betalningen var en chokladkaka. Av dessa 23 var tolv kvinnor och elva män. Lösenorden gick till såväl betalsajter som olika communitys.

Osäker epost

Av de 152 anställda som undersökningen på IRS omfattade förklarade många hur de valde lösenord. Det vanligaste lösenordet var "lösenord" (12 %) och den vanligaste kategorin var (något av) de egna namnen (16 %), sedan följde namnet på deras favoritfotbollsklubb (11 %) och eget födelsedatum (8 %). Två tredjedelar av de anställda hade lämnat sitt lösenord till en arbetskollega och 75 % kände till sina kollegers lösenord. Två tredjedelar använde samma lösenord i alla sammanhang, inklusive bankkonto, Internetaccess, etc. InfoSecurity påpekade att detta lämnar sådana personer öppna för ekonomiska bedrägerier, förlust av personlig data och t.o.m. identitetsstöld. Tamar Beck vid InfoSecurity Europe menade att allt detta beror på en blandning av naivitet och dålig utbildning. Berättelser som dessa illustrerar tydligt offrets roll i psykopatens värld. Offret spelar alltför villigt med. Man vill hjälpa till, man tror andra om gott, man är godtrogen. "There is a sucker born every minute"⁹.

Matchande psykologiska störningar

Vid en studie¹⁰ av makarna till 420 kvinnor som led av hysteri, depression, neuroasteni och tvångsneuroser (med den tidens diagnostiska begrepp) befanns 161 av männen var "psykiskt eller fysiskt abnorma". De ängsliga och agiterade personlighetstyperna dominerade, speciellt bland makarna till de hysteriska och tvångsneurotiska kvinnorna. De hysteriska fruarna hade ofta en neuroastenisk¹¹ eller "snusförnuftig" make. Den brutale psykopaten och den kroniske invaliden var den vanligaste typen av make till de deprimerade kvinnorna. När makens förhållningssätt eller hemsituationen i övrigt kunde

⁸ <http://pcforall.idg.se/2.1054/1.286354/har-byter-svenska-folket-sina-losenord-mot-chokladkakor>.

⁹ "En lättlurad person föds varje minut".

¹⁰ Giehen, 1940.

¹¹ Äldre psykiatrisk term, "nervklen".

förbättras, lindrades makans tillstånd allteftersom. Författaren diskuterade tyvärr inte orsaksriktningar och samspelseffekter.

Den "kroniske invaliden", den som framställer sig själv som överbelastad, stressad, deprimerad eller sjuk på något sätt, kan med kraft (!) kräva service. En av mina klienter slog en gång knytnäven i fåtöljens karm och skrek: "Jag *har* ju ingen kraft!" Andra arbetar mer stillsamt som "Luke" som Martha Stout (2005) beskrev i sin bok, charmerande och masochistiskt skuldbeläggande. Jag ser för min inre syn en känd politiker, som efter ett misslyckande ler och urskuldande höjer sina axlar. Albert Bernstein (2001) har skrivit en bok om "emotionella vampyrer" med ett måhända väl måleriskt språk, men inte desto mindre mycket träffsäker och användbar för personer som råkat ut för svåra "blodsugande" partners. Han skrev om de antisociala, histrioniska, narcissistiska, tvångsmässiga och "paranoida vampyrerna", liksom offrets roll på ett konstruktivt sätt.

Men psykopaten väljer inte bara bland de svaga

Psykopater kan även välja ut människor som genomskådat dem eftersom psykopatens självuppfattning i själva verket vilar på arrogans och en benhård känsla av osårbarhet.¹² Det ger dem en extra kick, en utmaning att fortsätta en sådan kontakt. Man kan säga att psykopater med förtjusning antar vilken utmaning som helst, dels på grund av sin oräddhet och dels utifrån sitt behov av stimulans.¹³ Inom svenska psykologkretsar talar man ibland om "gungbrädeförhållande". Omväxlande dominerar än den ena än den andra parten. Detta kan inkludera psykopater eftersom även de kan befinna sig i en beroendesituation. Jag inte har sett någon forskare som kommenterat den aspekten.

Den som alltid vill förstå

En annan sårbar grupp är de människor som alltid vill försöka förstå. De är människor vars föreställningsvärld präglas av att problem alltid kan lösas, bara man kan förstå varandra. "Man måste ju kunna prata!" Detta är i sig en sympatisk och vanligen sund inställning. På så sätt kan man motverka att konflikter övergår i destruktiva handlingar. Men – en sådan inställning förutsätter att parterna talar "jämförbara språk" och har någorlunda likartade grundvärderingar. Ett konstruktivt samtal förutsätter att det finns mer än en konstruktiv part. "Den som alltid vill förstå" kan ibland lida av ett annat problem där personen upplever sig som en utpräglad human människa, en människa med mycket känslor. Det kan vara sant, men inte på det sätt som den personen själv föreställer sig. Känslan av att "nu ska vi vara snälla" kan mycket väl höra hemma i önsketänkandets och självbedrägeriets rike och sakna kontakt med den föreliggande verkligheten. I själva verket kan den vara ett uttryck för konflikträdsla och rädsla för aggression över huvud taget.

Ett problem med att försöka förstå en psykopat är att de flesta aldrig kommer att förstå honom/henne därför att de letar på fel ställe, de letar efter fel motiv. En psykopat (men förstås även andra) kan starta en diskussion eller konflikt bara för att det roar honom eller henne. Sen tycker han/hon att det blir fortsatt intressant att se hur den andra försöker reda ut situationen. Psykopaten som heller inte riktigt förstår andra människor kan driva en konflikt bara för att han faktiskt är intresserad och nyfiken på hur andra människor i allmänhet fungerar.

Pollyanna

---

¹² Field, 2001.

¹³ Porter m fl 2002; Näslund, 2004.

"Enligt Meloy söker psykopaten, när han vill manipulera en kvinna, upp den sort som kallas för dum blondin (histrionisk), den slags kvinna som utstrålar naivitet, den kvinna som har den s.k. Pollyannaattityden ("det ordnar sig alltid"), varje moln har en silverkant. Hennes möte med en psykopat kan bli en dålig kombination. Psykopater förefaller att särskilt attraheras av dessa kvinnor. Hon ger och ger under det att han blir den mottagande"¹⁴ och Hare (1993) har noterat samma fenomen: "De har en kuslig förmåga att upptäcka och använda sig av 'givande' kvinnor." Hare fortsatte att berätta om en 'näringssökande missil' med ett rykte om sig att ha en ständig ström av besökande kvinnor till den sjukhusavdelning han vistades på. Han såg inte särskilt bra ut och var heller inte särskilt intressant att prata med. Men han hade ett utseende som en kerub som många kvinnor inklusive personalen föreföll dragna till. En kvinna berättade att hon 'alltid kände ett behov att krama honom'. En annan sa att han behövde en mor."

Flera av de psykopatoffer jag talat med har inte blivit manipulerade och bedragna i ordets egentliga betydelse. De har istället frivilligt givit och givit, men sällan fått något tillbaka. Den som eventuellt till slut påtalar den utpräglade obalansen kan få den överraskande motfrågan: Vad då? Vill du ha betalt?

En anhörig har råkat ut för en psykopat

Den som råkat ut för en psykopat blir – analogt den bedragne – ofta den siste som förstår vad som hänt sedan mer eller mindre hela umgängeskretsen dragit sina slutsatser. När han/hon förstår är det vanligen för sent.

Det första intrycket

Det första intrycket man får är vanligen att en psykopat är trevlig, uppmärksam och hjälpsam i sociala sammanhang. Undersöker man hans/hennes bakgrund får man svar som är undanlidande eller som visar sig vara felaktiga eller förvrängda, eller inga svar alls. I de flesta lögner brukar det finnas korn av sanning som sedan "broderats och kompletterats". Detta "friserande" av uppgifter eller rena påhitten är något som speciellt har noterats beträffande en psykopats cv.¹⁵ Men man måste hela tiden vara medveten om att olika psykopater kan bete sig olika. Min erfarenhet säger mig att alla psykopater inte försöker lura folk på pengar. Psykopater med god ekonomi och god intelligens börjar inte impulsivt och omgående försöka lura folk på (små)pengar. Även en psykopat kan bida sin tid. Det finns annat värt att vänta på. Det finns en schablonbild att psykopater är impulsiva och saknar förmåga att vänta och planera. Det finns många, mer intelligenta, psykopater som bryter det mönstret.

En psykopat har inga äkta vänner

Man skulle sannolikt också ha funnit att den nye bekanten inte har några egna vänner; ja, den nye pratar om många olika vänner men man träffar dem inte annat än plötsligt "på stan". Psykopaten hälsar hjärtligt och den mötande kan förstås "artigt spela med". Ytliga bekanta som "inte råkat ut" för psykopatens beteende har ingen orsak att inte svara trevligt. Men det kan hända att den mötande lite förvånat tar ett halvt steg tillbaka.

---

¹⁴ Koenigsmann-Rodrigue, 2004.

¹⁵ t ex Babiak och Hare, 2006.

Sen börjar det

Man ska vara medveten om att alla psykopater inte betar sig likadant mot sin närmaste. En vanlig princip är emellertid isolering, begränsning av livsutrymmet. Så småningom kan psykopaten ställa allt större krav på uppmärksamhet, t.ex. klaga över att partnern tillbringar för mycket tid tillsammans med andra. Han kan också börja kritisera eller misstänkliggöra sin partners familj, släkt och vänner. Undan för undan krymper umgängeskretsen. De som blir kvar får uppleva mycket växlande bemötande, alltifrån oväntad vänlighet till direkt fientlighet.

Varför dessa växlingar? Ja, även de flesta psykopater vill ha ordning på sina liv. Det är lätt att glömma att psykopater är människor, de också. Men de söker sina mål, de driver sin linje med beslutsamhet utifrån en inre grund av otrygghet och låg självkänsla samt genuin oförståelse för andras känslomässiga reaktioner. Hur de söker åstadkomma denna ordning följer många gånger stegen i ”psykopatens beslutsmodell” (se ovan).

Ang psykopatens oförmåga att planera

Vi får ju ständigt läsa att psykopater inte kan planera. Dessa studier (nästan alla studier som finns) är utförda just på sådana psykopater som inte kunde planera – och hamnade i fängelse.

Planeringsförmågan kan brytas av psykopatens impulsivitet och stimuleringsbehov – vilket strängt taget också gäller vanliga människor. Hos psykopaten är detta ändå mer påtagligt utifrån oviljan – eller oförmågan – att låta sig påverkas av andra människors reaktioner. Det är denna ”sociala detalj” som gör att psykopati ibland förväxlas med Asperger.

Kan man leva tillsammans med en psykopat?

För en psykopat definieras relationer i maktgradienter, inte i känslomässiga band.

Det är något speciellt att träffa en psykopat. Psykopaten är annorlunda, han/hon tänker i nya banor och är intressant. Det är spännande att prata med någon som lyssnar så uppmärksam och intensivt. Man känner sig sedd och uppmärksammad. Men svårigheterna kommer och man ger snart upp. ”Det går inte att säga emot henne”, som en man sa som varit gift med en psykopat under många år.

Man ska komma ihåg att en psykopat har de flesta av vanliga mänskliga behov. Det som skiljer är framförallt större behov av stimulans och kontroll. Utifrån bland annat oförmågan till inlevelse i andras liv blir psykopatens inre tommare¹⁶ än hos andra och de behöver något som kompenserar, en motvikt. De söker den stimulansen på olika sätt – och då med överdrift – som i droger, arbete (arbetsnarkomani/workaholic), städmani, intensivt handlande (shopaholic), intensiv fysisk träning, affärsverksamhet eller politik – därmed *inte* sagt att den som städar mycket är psykopat! Det är i *hur* psykopaten väljer och genomdriver sina lösningar på inre tomhet och tillfredsställer sina behov som skillnaden ligger.

---

¹⁶ här syns närheten, likheten till depressionen liksom till den depressives försök till kompensationslösningar.

Psykopater undviker känslomässigt samspel. De håller avstånd även till det egna känslolivet. När de ibland släpper den egna ”neutraliteten” och visar känslor är dessa mycket onyanserade och överdrivna som vid t ex vrede, upphetsning, demonstrativt uttråkad, förföljelseångest och avund. Andra människor upplevs inte som "hela personer" som vid empati, sympati, tacksamhet, ömsesidigt nöje eller ömsesidig erotik. Dessa är känslor som saknas nästan helt hos psykopater.¹⁷ Partnern kan i sexuella sammanhang användas som ett föremål (se mer nedan om förödmjukelse). Jag erinrar åter om att olika personer kan ha olika grader av psykopati. Man kan vara mer eller mindre psykopatisk.

Psykopater har över huvud taget lite genuint intresse för andra människors inre. De förväntar sig inte heller samarbete. Hos psykopaten saknas både samspelet och ömsesidigheten. Detta är i linje med att de i alla sammanhang betraktar andra som brickor i sina spel.¹⁸

Mest ord och inte så mycket musik

Kärleken må övervinna mycket, men inte allt. Jag tror att man visst kan leva tillsammans med en psykopat eller vara vän (eller snarare bekant) med en sådan – med begränsningar och reservationer. Så har t ex de psykopater jag mött i min egen verksamhet medgivit omfattande otrohet som de berättat om med ett förtroligt leende. ”Det ögat inte ser, gråter inte hjärtat åt”, sägs det.

Lars-Olof Tunbrå (2003) kallade sin bok ”Psykopatiska chefer – lika charmiga som farliga”. Jag kan komplettera med ”Psykopatiska personer på äktenskapsmarknaden – lika charmiga som farliga”. Väl inne i ett förhållande eller äktenskap blir det uppenbart att psykopaten nu fokuserar på orden och inte på musiken. ”Hon har aldrig visat någon riktig värme”, som en av mina klienter formulerade det. Den stilla förtroligheten får man inte se så mycket av.

För att intressera en psykopat ”på äktenskapsmarknaden” måste man först ha något som psykopaten vill ha, antingen något materiellt,¹⁹ en viss position i samhället,²⁰ kunskap eller på något sätt utgöra en trygg och stabil punkt. Det sistnämnda låter förstås paradoxalt med tanke på att psykopaten inte litar på andra människor. Den stabila punkten, en stabil person, brukar inte uppmärksammas av psykopatiforskare, men Martha Stout (2005) har gjort det.²¹

Man får räkna med att en psykopat kan bete sig bedrägligt på olika sätt. Det beror på vilken nivå psykopatin ligger – och kanske också vilken typ av psykopati det handlar om. Den psykopaten närstående sociopaten (affärsmannen, politikern på högre nivå²²) tar hand om sin familj lika väl som de flesta, bortsett från att affärer och politik inte är några åtta till femjobb. Likaså kan en psykopat utifrån bristen på ansvarskännande plötsligt ändra uppgjorda planeringar av social natur, men inte nödvändigtvis. Det beror på konsekvensen av det sociala åtagandet.

”Ja, men...”

Psykopaten lägger ned stort arbete på skuldhantering. På så sätt når aldrig skuldoplevelsen den medvetna nivån. Ett av de mest tydliga exemplen på detta visas när man försöker visa en psykopat att han/hon är orsaken/skulden till något. Det kommer alltid ett: ”Ja, men...”.

---

17 Meloy och Gacono, 1998.

18 Babiak och Hare, 2006.

19 En måhända häftig illustration utgör sången ”Diamonds are a girls best friends”.

20 ”Kärlek vid första ögonkastet i taxeringskalendern” (Olle Hedberg, 1966)

21 Martha Stout har en hemsida på Internet: <http://chericola57.tripod.com/infinite.html>

22 ”högt uppsatta politiker” - Gunnar Kullgren, professor i rättspsykiatri, Umeå universitet. <http://www.chef.se/dynamisk/index.php/index/artikel/vad-goer-man-med-en-psykopat>

De projektiva identifikationerna

Utifrån psykopatens inre otrygghet strömmar negativa projektiva identifikationer,²³ blandade med positiva sådana, typiska för borderlinegruppen i stort. Motpartens liv blir fyllt av obegripliga anklagelser – och för övriga borderlinegruppen lika obegripliga idealiseringar. En psykopat kan "tala vackert" till sin partner, men då handlar det nästan aldrig om idealisering utan om smicker med en baktanke. Det sägs att en psykopat inte kan uppleva skuld, men det är något som bara delvis är sant.²⁴

Liksom övriga i borderlinegruppen kan även en psykopat under vissa omständigheter genomföra positiva projektiva identifikationer. Som jag uppfattat det behöver åtminstone vissa psykopater uppleva någon form av trygg social miljö eller i varje fall någon stabil person att leva på eller tillsammans med. Även om psykopatens partner i och för sig inte är särskilt trygg, kan psykopaten inge sin partner sådana känslor; alltså inte nödvändigtvis som någon kärlekshandling eller som en medveten manipulation, men utifrån en omedveten strävan efter trygghet och önsketänkande. Men det blir också ett sätt för psykopaten att i avsaknaden av ord för sina känslor eller ovilja att uttrycka dem, omedvetet inge den andre vissa föreställningar/känslor.²⁵ Att uttrycka känslorna högt – om nu psykopaten kunde det – skulle medföra en svårhanterlig bindning. Eftersom en psykopat inte vågar lita på någon annan människa kan han följdenligt inte ens för sig själv medvetet formulera att någon form av beroende föreligger. Banden både finns och behövs, men för detta kan psykopaten inte ta öppet, medvetet ansvar.

Jag har skrivit på annan plats om "den välvillige psykopaten" (sid 313), ett fenomen som länge förbryllade mig. Förr såg jag det som att hög intelligens skulle kunna kompensera bristfällig medkänsla. I de positiva projektiva identifikationerna enligt ovan, kan man möjligen finna en bättre och "emotionell-rationell" förklaring till fenomenet. Eller är kanske de jag kallar välvilliga psykopater inget annat än högintelligenta personer inom aspergersyndromet?

Ett råd om kommunikation med en psykopat

Ett gångbart sätt att kommunicera med sin psykopatiska partner är att vara tydlig.²⁶ Kanske kan man tala om träning i empati.²⁷ Det har observerats att en vanlig (barn)psykopat – i sin självupptagenhet – inte på samma sätt som en normal människa kan uppfatta andras "negativa" känslor²⁸ som när den andre är stressad, trött, ledsen, nedstämd, etc. Därför kan det fungera att den psykopatiska tydligare informeras om hur den andre mår.

Detta är "den trevliga förklaringen". Begreppet tydlig kan här alternativt eller parallellt definieras som krav, dvs. att man visar sin psykopatiska partner "lejonklon". Kan man göra detta *utan att hota eller kränka* psykopaten kommer denne utifrån sitt logiska tänkande att acceptera situationen – tyvärr om än bara för tillfället. Jag måste då tillägga att det är av yttersta vikt – och jag övergår nu till att tala om vuxna psykopater – att sådana förklaringar till den psykopatiska partnern *inte uppfattas som anklagelser* riktade mot denne. En psykopat kommer med kraft att avvisa anklagelser.

Jagbudskap

---

23 Klein, 1946, 1948, 1988; Young, 1994b, 2005.

24 Lindner, 1944

25 Melanie Klein, 1946

26 van Baardewijk m fl 2009.

27 Schultz m. fl 2001; Izard m fl 2002 och Schulz m. fl 2004 har skrivit om träning i empati av barn och i viss mån även av vuxna (Kavathatzopoulos, 1988).

28 Blair, 1999.

I slutet av 1960-talet talades mycket om ”jag-budskap” bland världens psykologer. D.v.s. om någon t ex ber att få (låna) en slant och om man inte vill låna ut några pengar så ska man inte börja prata om hur den andre ska sköta sin ekonomi. Man skulle istället säga att visst har man dessa pengar, men att man just nu behöver dem själv. Den typen av kommunikation borde kunna generaliseras till att man ska eftersträva ovannämnda tydlighet gentemot en psykopat – naturligtvis utan att man på ett övertydligt sätt förfaller till att ”skriva psykopaten något på näsan” i sina beskrivningar.

Man ger och ger...

Visst kan det kännas lockande att leva med en person som utstrålar en sådan kraft som en psykopat. ”Histrioniska kvinnor känner sig mer kraftfulla när de lever samman med en psykopat – och detta oberoende av vilka sanningar de fått höra om honom eller vad han själv berättar för henne. Några av dessa kvinnor har en underliggande fantasi om att de faktiskt kontrollerar sin psykopatiska man.”²⁹ Kanske har man föreställningen ”att med tillräckligt mycket kärlek kan man bota alla”. Ja, kanske de flesta, men inte psykopater. I den något överdramatiserade³⁰ TV-serien ”Ondskan”³¹ där den svenska rättspsykiatriska eliten³² deltog, noterades att ”Sveriges farligaste man”, trippelmördaren Juha Valjakala söktes av hundratals kvinnor under de 18 år han satt i fängelset. Fallet är inte unikt. Frikyrkopastorn Helge Fossmo (Knutbyförsamlingen) dömdes för anstiftan till mord och mordförsök. Han avtjänar livstid i fängelse. Där har han förlovat och gift sig med en trebarnsmor”.³³ I väntrummet på Kumla kan man se en lång rad av Sveriges vackraste kvinnor som väntar på att få träffa någon mångmördare”.³⁴

I filmen Wall Street från 1987, där Michael Douglas spelar börsmäklaren Gordon Gekko, säger denne: ”Om någon erbjuder dig något – ta det”. Och så är det. Kanske har man föreställningen att vinna, rädda, frälsa psykopaten med gåvor och tjänster – och att denne ska återgälda med gentjänster. Så blir det inte, förutom kanske några enklare eller måttliga gåvor och tjänster ”för syns skull”. Om man umgås med en ”shopaholic”³⁵ (psykopat eller inte) kan man bli mottagare av dennes gamla MP3-spelare, mobiltelefoner, kläder eller annat som den personen vill bli av med. Detta är ju inte gåvor i ordets egentliga betydelse.

En psykopat i ”någorlunda fungerande sociala miljöer” tar vanligen inget ifrån sin partner med våld eller hot. Naturligtvis förekommer som i andra sammanhang kontrakts- och avtalsformuleringar som försätter en partner i ett sämre läge. Men ofta kommer man att upptäcka att man själv ger i några slags desperata försök att vinna psykopatens vänskap, kärlek eller bara för att hjälpa denna otursförföljda person – eller bara för att man själv i grunden är en generös och givmild människa. Till slut kanske man tröttnar – men, som Robert Hare skrev ”Ni kommer att starta om på nytt och på nytt, men det blir alltid du som får räkningen”.

Som framgått ovan karaktäriseras många kvinnliga psykopater av t ex hysteriskt dramatiskt utagerande, patologiskt ljugande, bedrägeri, depression, drogmissbruk (eller snarare kontrollerat massbruk) och en påtaglig brist på personlig kontroll. Med högre intelligens minskar den typen av beteenden. Med den självcentrering som följer av alla dessa symptomgrupper sammantagna, kanske man inte ens behöver anföra någon särskilt utpräglad psykopati i sammanhanget. De räcker långt för att göra livet surt för den andre.

²⁹ Meloy, 1988, 1992, enligt Koenigsmann-Rodrigue (2004)

³⁰ med den för vissa TV-produktioner typiskt åtföljande suggestiva musiken, videofärgsättningar, etc. Något som naturligtvis förtar en hel del av uppfattningen av programmets seriositet.

³¹ TV 8 2009-11-03 med Hasse Aro, mest känd som ledaren av ”Efterlyst” på TV 3.

³² Sten Levander, Marianne Kristiansson, Martin Grann, Ulf Åsgård, Anders Forsman jämte Torbjörn Tännjö och Lars Svendsen

³³ Niklas Långström, forskningsledare inom Kriminalvården och professor i psykiatrisk epidemiologi på Karolinska institutet. DN 2010-06-23.

³⁴ Sten Levander <http://pmlilsson.wordpress.com/2008/08/27/jassica-zanden-och-cecilia-gyllenhammar-svarar-reaktionerna-andas-moralpanik-och-hyckleri/>

³⁵ Shopaholic – jämför workaholic, arbetsnarkomani, städmani. Se mer: <http://drphil.com/shows/show/662/>

De manliga psykopater jag lärt känna har i mycket hög grad präglats av många kontakter med andra partners, vid sidan av den "egentliga partnern", om nu någon sådan fanns. Kvinnliga psykopater, eller de med många psykopatiska drag, kan i terapirummet berätta samma sak, under det att de i bekantskapskretsen beskriver sig som påfallande monogama. Är det då någon skillnad mellan mäns och kvinnors syn på trohet? Voltaire framhöll att för varje fallen kvinna måste det finnas en fallen man. Om det är sant så måste även det omvända gälla.

Psykopaters kontakter är oftast kortvariga. Don Juan och Casanova är urtyperna. En manlig psykopat berättade att "så fort en kvinna visar mer intresse så bryter jag kontakten.³⁶ Så'n är jag". Målet för att ta kontakterna var uppenbart att bekämpa den dåliga självkänslan. En annan föreföll befinna sig på en livslång vendetta mot kvinnor och berättade med förtjusning hur han träffade flera kvinnor samtidigt, men inte som skryt utan mer som någon som är glad över att lyckas med "sin mission". Som jag skrivit tidigare har en psykopat ett mål. Men målet behöver inte vara njutningen av att träffa attraktiva kvinnor/män utan mer att "avverka dem". Men man behöver inte vara psykopat för att ha träffat många partners. Wendy Koenigsmann³⁷ har skrivit om den "troskyldiga blondinen" som träffar den ena psykopaten efter den andra och ständigt blir lurad. Det finns "troskyldiga blonda män" också.

Lever man själv ett liv utan något behov av stöd från en partner kan livet med en psykopat ändå ha sina ljusa sidor. Som Adolf Guggenbühl-Craig (1999) nämnt fungerar sexuallivet utan de störningar som kan följa på vanliga familjekonflikter där den ena eller båda partnerna inte vill ha någon närmare kontakt för stunden. Psykopaten blir ju aldrig sårad eller ledsen. Så visst kan man längta tillbaka till sin psykopat.

En (intelligent) psykopat kan vara rolig och charmig – om man kan överse med de tillfälliga, ofta ganska grova "grodor" som en psykopat då och då undslipper sig. Många psykopater är framgångsrika i arbetslivet, de når ofta höga positioner och höga inkomster. I den mån dessa inkomster styrs in i det för familjen gemensamma som bostad, fritidshus, semesterresor, etc. uppstår nya fördelar. Jag har fått ta del av många berättelser om livslånga äktenskap med en psykopat. Ibland förekommer misshandel, men såvitt jag kan bedöma "inte mer än i vanliga äktenskap", snarare mindre. Manliga psykopater är inte inblandade i mord på kvinnor mer än icke-psykopater.³⁸ En (intelligent) psykopat behöver inte slå. Man lyder psykopaten; "det är ingen idé att säga emot". Att även kvinnor³⁹/kvinnliga psykopater fysiskt misshandlar sin partner har börjat uppmärksammas under senare tid. Jag har själv fått höra sådana berättelser i min privatmottagning. Kanske kan det vara så att kvinnan slår mannen för att provocera honom att slå tillbaka (med t ex syfte skuldbindning). Med dagens fokusering på kvinnomisshandel torde ingen ta en sådan mans förklaringar på allvar. Som nämnts ovan har nu kvinnors misshandel av män observerats i officiella sammanhang – i Norge.⁴⁰(Se mer i kapitel 10).

Att avbryta ett förhållande med en psykopat

Den som avbryter ett etablerat förhållande med en förmodad psykopat – utan att då samtidigt ha kränkt eller hotat den andre (nota bene!) – kommer under en *kortare tid* därefter att utsättas för kraftfulla reaktioner av vrede, förolämpande uttalanden och diverse hämndaktioner. Dessa upphör emellertid förhållandevis snabbt, förutsatt att ingen (ekonomisk) skada skett. En psykopat gör inga sentimentala försök att efter en tid återuppta kontakten. En psykopat stalkar inte sin före detta partner med syfte att vinna honom/henne tillbaka. En psykopat sörjer inte. Han/hon går bara vidare med sitt liv. Om den

36 Ett mycket illustrativt exempel utgörs av Charlie Harper i TV-serien "2 ½ Men".

37 Numer Koenigsmann-Rodrigue.

38 Echeburúa och Fernández-Montalvo, 2007.

39 Gill, 1979 och 2005; Palmberg och Wasén, 2003; Helsingfors TT-FNB, <http://nyhetskanalen.se> 2009-08-20, Georg, 1994; BRÅ-rapport 1999:15; Strand och Belfrage, 2001; Ridley och Feldman, 2003; Strand, 2006; Straus och Ramirez, Börjesson; 2007; 2007 och Straus, 2008; Schmeelk m fl 2009.

40 Sogn och Hjemdal, 2009.

andre uppenbart sörjer det förlorade förhållandet, dvs. inte missade fördelar av olika slag, då var det ingen psykopat. Under alla förhållanden bör emellertid en skilsmässa från en psykopat genomföras med stor försiktighet och god planering.

Förödmjukelsen⁴¹

Förödmjukelse är att avsiktligt beröva någon hans frihet och kontroll över egna vitala intressen, men förödmjukelsen finns även i att bli avvisad. Man kan säga att en psykopat behandlar andra människor som i Jean-Paul Sartres exempel med kyparen som en marionett. En sådan hör inte hemma bland människor, han bara spelar en roll där rollen tagit själens plats. Vi ser inte ägaren till en kropp eller den som spelar en roll som fullt mänsklig så länge som vi bara ser den i termer av kropp eller roll. Vi upplever inte sådana människor som fria individer.

Taktiken att skydda sig mot förödmjukelse genom att se psykopaten som ett vilt djur, en skällande hund, en tokig figur, att vända en skammarkering till en hedersmarkering som i "Black is beautiful"⁴² eller "Han spottar inte på mig, det bara regnar" för att försöka undvika den andres handlingar som orsak till förödmjukelse är just bara det – en taktik.⁴³ Även om taktiken skulle fungera, kvarstår fortfarande den förödmjukande situationen, den att bli betraktad som ett föremål utan mänskligt värde. På sin höjd har förringandet distraherats något. Men, varför är det så? Självrespekt är ju något man ger sig själv. Hur kan då andra skada den? Här ligger den sårbara punkten. Respekten kom från början från omgivningen. Respekt (lat. respectus) betyder att bli sedd. Den som inte blir sedd (som mänsklig varelse), han är endast ett föremål, en icke-människa. Kopplingen finns inte i svenska språket,⁴⁴ men i engelskan finns "humilitate" från latinets "humilio" som betyder att reducera till en lägre position i egna eller andras ögon.

Den som lever en längre tid med en psykopat får uppleva den omvända utvecklingen; den utveckling som en gång ledde till självrespekt går nu tillbaka till att bli intet.

Kommunikation med besvärliga människor

Hur man kommunicerar med besvärliga människor lärde jag mig i unga år som lärare i barnjudo där klassen kunde uppgå till mer än 50 elever i åldern 7-15 år.⁴⁵ Det skulle kunna bli ganska stimmigt. Jag såg bara till att reglerna följdes, utan några kompromisser. Började några barn viska eller knuffa på varandra medan jag förklarade något, tittade jag först på dem med neutralt ansiktsuttryck. Räckte inte det avbröt jag undervisningen och fortsatte att titta på dem. Grupptricket från de övriga barnen gjorde resten. Gruppen ville få mina instruktioner som de störande just avbrutit. Det var viktigt att aldrig höja rösten. Om jag inte blev åtlydd och valde att höja rösten skulle jag i fortsättningen varje gång jag ville bli åtlydd bli tvungen att höja rösten. Då skulle jag ha lärt barnen att inget hände förrän jag så att säga trappat upp. Lugn, fåordig och konsekvent blev nyckelorden. Jag kallar fenomenet för att "hushålla med det auktoritära kapitalet". I en

⁴¹ fritt efter Margalit, 1996.

⁴² Det är bara 14 år sedan Margalit valde detta exempel.

⁴³ Men det finns undantag. Förr i tiden var böj otvivelaktigt ett skällsord. I dagens läge har de homosexuella i stort sett med framgång "tagit över och vunnit" ordet.

⁴⁴ Man skulle förstås kunna spekulera i "förödmjuka" från "föröda" eller "göra ödmjuk". SAOL (1998) ger ingen ledning.

⁴⁵ Lingh, 1971

första kontakt besitter man en viss auktoritet. Detta auktoritära kapital ska man undvika att förbruka. Det är tyvärr lätt att slita ner på det. Ens humör och ”ork” varierar. Ibland tar man i onödigt mycket. På det följer risken att man måst ta i lika mycket nästa gång. Joan Lachkar (2008) har skrivit om något liknande sedan hon sett vilken ordning skolläraren i rummet bredvid hennes hade. En späd kvinna på 150 cm. Nyckeln var fast blick och få ord.

Principen passar utmärkt, ja är helt nödvändig, i kontakten med narcissister,⁴⁶ psykopater och borderline – och egentligen kanske med mer eller mindre alla. Den vanliga mänskliga reaktionen när ens kommunikation inte når fram är ju att man prövar nya formuleringar, ger flera argument, vädjar och ber. Till slut har man pratat så mycket och hamnat på så många stickspår att varken man själv eller den andre kommer ihåg vad samtalet ursprungligen handlade om. Kanske har man väckt gamla konflikter och samtalet fylls med repliker som: ”Ska du säga som..”, etc. En psykopat skulle verkligen kunna hålla ordning i t ex en skolklass med enbart sin blick. Ja, som sagt var... Jag brukar tala om kärlek och disciplin eller om man så vill: vård och fostran.

Sammanfattning

Psykopatens offer är överrepresenterade bland dem som Fromm kallade för auktoritära personligheter,⁴⁷ deprimerade människor, de som motsätter sig psykopaten och ger honom en utmaning, de histrioniska, de som råkat kränka psykopaten och kanske de alltför intellektuellt lagda som inte kan lyssna till sina egna känslor och som därför tolererar mer än de mår bra av och vad som är rimligt. Erich Fromm och Robert Hare har skrivit om psykopater som utifrån sin destruktiva personlighet tenderar att söka upp människor av det slag de själva inte kan bli, som de oskyldiga, de kompetenta. Med andra ord: de flesta.

Den som överväger att spekulera i fördelar och nackdelar i ett förhållande med en psykopat utifrån att en psykopat ändå, som nämnts, har en hel del fördelaktiga sidor – om man nu av någon orsak kommit dithän att man tror sig ha en diagnos – kan nog bara undantagsvis se fram mot ett lyckligt liv... eller egentligen aldrig. Det fundamentala problemet är att en psykopat kan göra eftergifter för stunden, men psykopatens personlighet kommer att ”inta scenen igen”. Analogt att ”borderline läker ut vid 40” kan jag tänka mig att en psykopat med tiden anpassar sig beteendemässigt. Men i svåra lägen tränger den grundläggande personligheten igenom. En kraftfull personlighet kan kanske hålla mot i öppna sammanhang, men psykopatens lögnar och bedrägerier blir svårare att klara av. De drivande krafterna hos den som försöker vidmakthålla en relation med en psykopat är sex och känslan av att vara nära någon med makt, position och/eller pengar.

---

⁴⁶ som Lachkar skrev om

⁴⁷ Dvs. de som är vana vid att inte bara ge order – utan även ta order.